

HOOFSTUK 7 SLOTBESKOUIING EN AANBEVELINGS

WAT IS DIE GEVOLGTREKKING?

Samevatting en refleksie

- 7.1 **INLEIDING**
- 7.2 **GEVOLGTREKKINGS**
- 7.2.1 **Die repertoriumkeuse van Suid-Afrikaanse respondente (1968 – 2004)**
- 7.2.2 **Biografiese besonderhede**
  - 7.2.2.1 Watter rol speel die lewensgeskiedenis en agtergrond van 'n dirigent in die keuse van repertorium?
  - 7.2.2.2 Watter invloed oefen rolmodelle op die repertoriumkeuse van dirigente uit?
  - 7.2.2.3 Watter invloed oefen ondervinding deur deelname as lid van kore op repertoriumkeuse uit?
  - 7.2.2.4 Watter invloed oefen tersiêre opleiding op die repertoriumkeuse van dirigente uit?
  - 7.2.2.5 Watter invloed oefen die musiekagtergrond van 'n dirigent op repertoriumkeuse uit?
  - 7.2.2.6 Watter nie-musikale invloede speel in repertoriumkeuse 'n rol?
- 7.2.3 **Faktore binne koorverband**
  - 7.2.3.1 Watter invloed het optreegeleenthede op die repertoriumkeuse van dirigente?
  - 7.2.3.2 Watter invloed het deelname aan kompetisies op die repertoriumkeuse van dirigente?
  - 7.2.3.3 Watter invloed oefen blootstelling aan plaaslike kinderkore op die repertoriumkeuse van dirigente uit?
  - 7.2.3.4 Watter invloed oefen blootstelling aan internasionale kinderkore op die repertoriumkeuse van dirigente uit?
  - 7.2.3.5 Watter invloed het beskikbare fondse op die repertoriumkeuse van dirigente?
  - 7.2.3.6 Watter invloed het ander bykomende faktore op die repertoriumkeuse van dirigente?
- 7.2.4 **Algemene faktore**
  - 7.2.4.1 Watter invloed het die keuse van repertorium op die koor?
  - 7.2.4.2 Watter kriteria neem dirigente in ag by die keuse van repertorium vir kinderkore?
  - 7.2.4.3 Het repertorium van dirigente gedurende hul betrokkenheid as koorleier verander of nuwe wendings aangeneem?
  - 7.2.4.4 Hou die visie en doelwitte wat die dirigent vir die koor koester, verband met die repertoriumkeuse?
  - 7.2.4.5 In watter mate maak dirigente van komposisies van hul eie land gebruik?
- 7.2.5 **Die rol van betrokke partye**
  - 7.2.5.1 Die koorlede
  - 7.2.5.2 Die gehoor
  - 7.2.5.3 Die gesofistikeerde koorgemeenskap
  - 7.2.5.4 Die bestuursliggame
  - 7.2.5.5 Die dirigent
  - 7.2.5.6 Die begeleier
- 7.2.6 **Persepsies van dirigente rakende koorverwerkings, asook die gebruik van a cappella- en begeleide werke**
  - 7.2.6.1 Word verwerkings vir gelykstemmige kore oor die algemeen as geskikte materiaal beskou?
  - 7.2.6.2 Wat is die persepsie van dirigente betreffende verwerkings van volksmusiek?
  - 7.2.6.3 Wat is die persepsie van dirigente betreffende verwerkings van populêre musiek?
  - 7.2.6.4 Wat is die persepsie van dirigente betreffende verwerkings van instrumentale komposisies?
  - 7.2.6.5 Wat is dirigente se voorkeure ten opsigte van a cappella- en begeleide werke?

7.2.7 Bronne van gelykstemmige koormusiek

7.2.7.1 Van watter bronne maak dirigente gebruik om geskikte repertorium te vind?

7.2.7.2 Is daar voldoende bronne van gelykstemmige koorrepertorium?

7.2.8 Die beplanning en indeling van repertorium

7.3 AANBEVELINGS

7.3.1 Die behoud van kwaliteit-repertorium in 'n milieu van tegnologie en media-voorkeur aan populêre musiek

7.3.2 Plaaslike blootstelling van Suid-Afrikaanse kinderkore

7.3.3 Internasionale blootstelling van Suid-Afrikaanse kinderkore

7.3.4 Die bevordering van Suid-Afrikaanse komposisies vir kinderkore

7.3.5 Die beskikbaarstelling van meer genoteerde en oudio-geïllustreerde Afrika-volksmusiek vir kinderkoor

7.3.6 Die bevordering van Suid-Afrikaanse koorkompetisies

7.3.7 Die toeganklikheid van katalogusse van koorrepertorium

7.3.8 Kopiereg

7.3.9 Akoestiek

7.3.10 Opleiding

7.4 SLOTBESKOUIING

7.5 VOORSTELLE VIR VERDERE NAVORSING

7.1 INLEIDING

Hierdie navorsing is 'n beskrywende kwalitatiewe, asook kwantitatiewe studie, met die doel om die wyse waarop dirigente te werk gaan om repertorium te kies, te verklaar. Die navorsing is gebaseer op die primêre navorsingsvraag, naamlik "Watter faktore beïnvloed die repertoriumkeuse van kinderkore?" en sekondêre navorsingsvrae wat daaruit voortspruit (sien 1.4.2). Uit die literatuurstudie blyk dit dat die vermoë om repertorium te kies, een van die belangrikste kundighede is waaroor 'n dirigent behoort te beskik. Die keuse van repertorium kan die standaard asook die sukses van 'n koor bepaal. Uit die data-analise is dit duidelik dat die keuse van repertorium 'n komplekse proses is, wat besondere eise aan die dirigent stel. Die dirigent self speel 'n kernrol in die keuse van repertorium, maar eksterne faktore en betrokke rolspelers oefen ook 'n invloed op die repertoriumkeuse uit.

7.2 GEVOLGTREKKINGS

Die gevolgtrekkings word ingedeel en weergegee volgens die deurlopende verband tussen die navorsingsvrae en navorsingsverwagtings (sien 5.2).

7.2.1 Die repertoriumkeuse van Suid-Afrikaanse respondente (1968 – 2004)

Die tydperk van die respondente se betrokkenheid by kinderkore, strek vanaf 1968 tot 2004. Die kollektiewe ervaring van deelnemers aan hierdie navorsing, strek dus oor 'n tydperk van sewe-en-dertig jaar. Hierdie tydspan het aan die navorser die geleentheid gebied om vergelykings te tref tussen programkeuses in die 1960's tot die 1980's, teenoor keuses wat vanaf die 1990's tot die huidige gemaak word (sien 5.5). Daar is gevind dat skoolkore voor die 1970's meer informeel bedryf is en dat werke hoofsaaklik slegs vir spesifieke geleenthede uitgevoer is. Baie klem is gelê op die volkseie en Afrikaanssprekende kore het hoofsaaklik volksmusiek gesing (sien 2.10.1). Die aanslag van die kore het sedert die 1980's meer formeel en gesofistikeerd geraak. Ná die onafhanklikheidswording van Suid-Afrika in 1994, het kinderkore geleidelik meer internasionale blootstelling geniet. Meer oorspronklike werke deur plaaslike en buitelandse komponiste word as repertorium ingesluit.

7.2.2 Biografiese besonderhede

7.2.2.1 Watter rol speel die lewensgeskiedenis en agtergrond van 'n dirigent in die keuse van repertorium?

Daar is gevind dat die volgende aspekte in die persoonlike lewensgeskiedenis van dirigente 'n invloed op repertoriumkeuse uitoefen: die invloed van rolmodelle, die bydrae wat ervaring as lid van kore gelewer het, die invloed van musiekopleiding en tersiêre opleiding en nie-musikale invloede. Die bevindings stem ooreen met die navorsingsverwagtings.

7.2.2.2 Watter invloed oefen rolmodelle op die repertoriumkeuse van dirigente uit?

Die navorsingsverwagting was dat die invloed van rolmodelle 'n belangrike rol in die keuse van dirigente se repertorium sou speel. Die respons van respondente was in hierdie verband besonder positief. Daar is in die navorsing gevind dat rolmodelle van dirigente uitstaan as 'n prominente faktor in die wyse waarop repertorium gekies word. Suid-Afrikaanse dirigente word sterk beïnvloed deur plaaslike sowel as buitelandse rolmodelle met betrekking tot 'n vestiging van liefde vir koorwerk, voorkeure van musiekstyle, asook die wyse waarop dirigente repertorium kies. Respondente hou dirigente van kore waarvan hulle lid was, asook in sommige gevalle dosente gedurende hul tersiêre opleiding, as rolmodelle voor. Hierdie rolmodelle dien as inspirasie, en oefen steeds 'n invloed uit op die werkswyse wat met kore gevolg word, asook die keuse van repertorium. Hierdie tendens behoort as aansporing te dien vir huidige koordirigente ten opsigte van leiding aan jong dirigente van die toekoms.

7.2.2.3 Watter invloed oefen ondervinding deur deelname aan kore op repertoriumkeuse uit?

Respondente beskryf positiewe sowel as negatiewe belewinge ten opsigte van hul deelname aan skoolkore en die wyse waarop dit hul repertoriumkeuse beïnvloed. In sommige gevalle word die voorbeeld wat in kore, met betrekking tot die keuse van musiek gestel is, gevolg. In ander gevalle word repertorium juis gekies wat verskil van dié van kore waarin respondente gesing het.

7.2.2.4 Watter invloed oefen tersiêre opleiding op die repertoriumkeuse van dirigente uit?

Die navorsingsverwagting lui dat tersiêre opleiding aan sommige dirigente 'n basiese kennis van koorleiding en riglyne ten opsigte van die keuse van repertorium bied. Die teendeel is in die navorsing weerspieël. Die studie bewys dat tersiêre opleiding in 'n groot mate leemtes het en dat respondente nie in hul tersiêre opleiding genoegsame leiding ontvang het met betrekking tot vaardighede in repertoriumkeuse nie. In tersiêre musiekopleiding word die vak Koorleiding dikwels nie ingesluit nie, óf daar word geen of gebrekkige inligting ten opsigte van die keuse van repertorium, aangebied. Die basis wat deur die musiekkwalifikasies gelê is, is waardevol, maar kennis met betrekking tot die keuse van repertorium word dikwels noodgedwonge deur ondervinding in koorafrigting, en nié deur opleiding nie, opgedoen. Van die respondente dui aan dat internasionale blootstelling vir hulle 'n groter leerskool in repertoriumkeuse was as tersiêre opleiding.

Respondente verwys ook na werkswinkels wat leemtes toon ten opsigte van onderrig in die keuse van repertorium. Tydens werkswinkels word te min aandag aan die keuse van koormusiek, veral wat kinderkore betref, gewy. Wanneer demonstrasiekore gebruik word, is die moeilikheidsgraad van die musiek wat uitgevoer word, dikwels te hoog vir gebruik in laerskoolkore.

7.2.2.5 Watter invloed oefen die musiekagtergrond van 'n dirigent op repertoriumkeuse uit?

Volgens die navorsingsverwagting, hou musiekagtergrond direk verband met die wyse waarop dirigente te werk gaan om repertorium te kies. Die navorsingsbevindinge stem hiermee ooreen. Eerstens stel musiekkennis dirigente in staat om deur middel van notasievaardighede nuwe repertorium makliker te kan lees en keuses te kan maak. Musiekkennis het tweedens 'n invloed op dirigente se musieksmaak. 'n Dirigent wat musiekopleiding geniet het, is waarskynlik aan meer musiekstyle blootgestel en dra meer kennis oor tipes musiekstyle en komponiste.

Heelwat respondente uit beide 'n Westerse en Afrika-agtergrond beskik oor min of geen musiekagtergrond. Dit is veral die geval in voorheen benadeelde gemeenskappe. Dirigente uit Afrika-gemeenskappe is meestal vaardig wat solfa-notasie betref. Die meeste Westerse repertorium wat in balknotasie genoteer is, is dus nie sonder hulpverlening vir hierdie dirigente toeganklik nie.

Daar is respondente van verskillende kultuurgroepe wat, ten spyte van 'n gebrek aan musiekagtergrond, steeds 'n positiewe bydrae tot kinderkoorsang lewer. Tydens kompetisies maak dirigente uit Afrika-gemeenskappe grootliks staat op hulpverlening deur middel van kassette of persoonlike hulp wat die voorgeskrewe Westerse repertorium betref. Westerse dirigente het weer, wat hul kennis van volksmusiek en die outentieke uitvoering betref, baie om by dirigente uit Afrika-gemeenskappe te leer. In dié verband kan die gees van *Ubuntu* tussen Suid-Afrikaanse dirigente versterk word, en repertoriumkeuse in Suid-Afrika verbreed en verryk word.

7.2.2.6 Watter nie-musikale invloede speel in repertoriumkeuse 'n rol?

Die navoringsverwachting dat beide godsdiens en kultuur 'n prominente rol in die repertoriumkeuse van Suid-Afrikaanse dirigente speel, is in die studie bevestig. Godsdiens en tradisie speel 'n meer prominente rol in die repertoriumkeuse van Suid-Afrikaanse respondente, as wat die geval is met buitelandse respondente. Buiten kultuur en godsdiens, is daar egter ook ander belangrike nie-musikale faktore wat repertoriumkeuse beïnvloed, naamlik:

- die akoestiek van optree-lokale
- beperkte repetisietyd
- die kulturele samestelling van Suid-Afrikaanse kore

Laasgenoemde drie faktore is belangrike oorwegings wat dikwels nie genoeg aandag geniet nie. Organiseerders van koorgeleenthede (en selfs argitekte van ouditoriums en sale in Suid-Afrika) is min ingestel op - en bewus van - die groot impak wat 'n lokaal op die sukses van 'n kooruitvoering het. Kore word dikwels genoodsaak om in lokale met 'n droë akoestiek, of in die buitelug op te tree, wat nie koorsang komplementeer nie. Verder is min lede van beheerliggame, byvoorbeeld skoolhoofde, bewus van die gespesialiseerde aard van koorafrigting, die tyd wat die keuse van 'n wye verskeidenheid repertorium en die deeglike instudering daarvan in beslag neem, asook die waarde wat koorsang en goeie koormusiek vir kinders inhou. Laastens plaas die sosiale en politieke omstandighede in Suid-Afrika, asook die multikulturele samestelling van kore en gehore, Suid-Afrikaanse dirigente in 'n unieke situasie ten opsigte van die keuse van geskikte repertorium wat hierdie kulturele diversiteit weerspieël.

7.2.3 Faktore binne koorverband

7.2.3.1 Watter invloed het optreegeleenthede op die repertoriumkeuse van dirigente?

Die tipe geleentheid en gehoor bepaal, in ooreenstemming met die navorsingsverwagting, die repertorium wat dirigente kies. Die repertoriumkeuse en die aantal werke wat instudeer word, hou dus verband met die optreegeleenthede van 'n koor. In die beplanning van repertorium fokus dirigente van skoolkore grotendeels op koorfeeste, skoolgeleenthede en kerkoptredes. Skoolkore geniet meestal minder optreegeleenthede as streekskinderkore. Dikwels moet kore self inisiatief neem deur koorfeeste te reël en gaskore uit te nooi. Die aantal werke wat per jaar ingesluit word, wissel. Uit vraelyste en programme blyk dit dat dirigente van streekskinderkore tussen vyftien tot twintig werke per jaar uitvoer. Skoolkore is beperk ten opsigte van keuring en dikwels ook repetisietyd. Die aantal liedere is dus beperk tot ongeveer vyf tot tien liedere per jaar. Die aantal geleenthede waaraan kinderkore blootgestel word, het 'n invloed op die repertorium wat gekies word. Hoe meer optreegeleenthede 'n koor geniet, hoe meer sal hul repertoriumkeuse uitbrei en groei.

Repertorium wat vir Engelssprekende skoolkore gekies word, verskil van dié wat in skoolkore met Afrikaans as medium gesing word. Kore in Engelse skole se repertorium fokus meer op musiek in 'n ligter idioom. Een van die redes is dat meer Afrikaanse skole as Engelse skole aan koorkompetisies deelneem. Deelname aan koorkompetisies vereis dikwels werke van 'n hoër standaard en soms repertorium van 'n meer ernstige aard.

7.2.3.2 Watter invloed het deelname aan kompetisies op die repertoriumkeuse van dirigente?

Die navorsingsverwagting lui dat die standaard van repertorium van kore wat aan kompetisies deelneem, verhoog. Die navorsing bevestig hierdie verwagting en lewer bewys dat deelname aan koorkompetisies 'n groot impak op repertoriumkeuse en die standaard van repertorium het (sien 5.4, C2 en C3).

Suid-Afrikaanse koorkompetisies speel 'n belangrike rol in die standaard van koorwerk in Suid-Afrika ten opsigte van repertorium en die bevordering van Suid-Afrikaanse komposisies.

Kompetisies en feeste soos die ATKV Applous-Koorfees en *Tirisano*-koorkompetisie, oefen 'n positiewe invloed op die bevordering van Suid-Afrikaanse koorkomposisies vir kinderkore, asook die bevordering van koorsang in Afrikaans en in Afrika-tale uit.

7.2.3.3 Watter invloed oefen blootstelling aan plaaslike kinderkore op die repertoriumkeuse van dirigente uit?

Volgens die navorsingverwagting bestaan daar min interaksie tussen plaaslike kore. Nogtans is bevind dat blootstelling aan plaaslike kore 'n invloed uitoefen op repertoriumkeuse van sommige Suid-Afrikaanse dirigente. Sommige respondente wys daarop dat hulle voordeel trek uit die blootstelling aan plaaslike kore. Tydens konsertuitvoerings kry kore die geleentheid om repertorium met mekaar te deel deur na mekaar se programme te luister. Dit is belangrik dat kore na mekaar luister en sodoende gemotiveer en geïnspireer word. Uit die navorsing blyk dit egter dat dirigente en koorlede dikwels tydens koorfeese in waglokale deurbring tot hul optree-beurt aanbreek (sien 7.3.2).

7.2.3.4 Watter invloed oefen blootstelling aan internasionale kinderkore op die repertoriumkeuse van dirigente uit?

Die navorsingsverwagting met betrekking tot internasionale blootstelling was tweërlei:

- Suid-Afrikaanse dirigente kry te min blootstelling aan internasionale kore. Die koste verbonde aan buitelandse toere is buite die bereik van die meeste plaaslike kore.
- Suid-Afrikaanse kore wat wel internasionale blootstelling geniet, word direk daardeur beïnvloed wat repertoriumkeuse betref. Die standaard van repertorium van hierdie kore verbeter deur na buitelandse kore te luister en aan oorsese kompetisies en feeste deel te neem.

Beide hierdie verwagtinge word deur die navorsingsuitkomst ondersteun.

Suid-Afrikaanse laerskoolkore kry feitlik geen internasionale blootstelling aan kore vanoor die wêreld nie. Indien dit gebeur (soos die geval met Laerskool Gene Louw van Kaapstad wat aan die 2004 Internasionale Koorolimpiade in Duitsland deelgeneem het) is dit die uitsondering. Suid-Afrikaanse streekskinderkore geniet meer buitelandse geleenthede, maar is steeds grootliks beperk as gevolg van 'n gebrek aan fondse om oorsese koortoere moontlik te maak. Deelnemende

dirigente wys daarop dat blootstelling aan streekskinderkore, ook met betrekking tot internasionale tendense, 'n rol in hul keuse van repertorium speel. Deur na streekskinderkore te luister, kan dirigente van skoolkore in aanraking kom met nuwe komposisies, wyses waarop die werke uitgevoer kan word en volksmusiek uit die buiteland. Laasgenoemde musiek is dikwels repertorium wat streekskinderkore tydens oorsese toere bekom en is nie vrylik in musiekwinkels of katalogusse verkrygbaar nie. Die streekskoor voer hierdie volksmusiek, of komposisies van 'n spesifieke land, uit soos hulle dit in die land waarvan die lied vandaan kom, gehoor het. Dikwels gaan sulke liedere met danse of koritiese choreografie gepaard (sien 5.4, D5). Die bywoning van sulke konserte is dus 'n gulde geleentheid om hierdie musiek te deel.

7.2.3.5 Watter invloed het beskikbare fondse op die repertoriumkeuse van dirigente?

Die navorsingsverwagting is gestel dat beperkte fondse Suid-Afrikaanse kore aan bande lê met betrekking tot die aanskaffing van 'n uitgebreide repertoriumskat. Aan die een kant dui Suid-Afrikaanse respondente aan dat fondse as 'n probleem beskou word, maar aan die ander kant dat die begroting vir die aankope van bladmusiek voldoende is. Die gevolgtrekking wat gemaak word, is dat daar steeds in hierdie verband 'n gaping bestaan tussen voorheen benadeelde en bevoorregte gemeenskappe. Dit is egter ook waar dat daar twee aspekte is wat aandag verdien in dié verband: Daar is eerstens nie by alle respondente 'n kultuur van die versameling van 'n eie repertoriumbank nie. Van die dirigente is geneig om bladmusiek te kry van mededirigente of as deel van voorgeskrewe werke vir kompetisies. Dit blyk tweedens dat Suid-Afrikaanse dirigente nog nie deeglik ingelig is ten opsigte van kopiereg van musiek nie. Baie Suid-Afrikaners is onkundig en nie daarvan bewus nie dat elke koorlid 'n oorspronklike kopie in die hand behoort te hê. Alhoewel die aankope van bladmusiek vir elke koorlid, soos wat kopiereg vereis, nié vir die meeste Suid-Afrikaanse kore haalbaar is nie, is daar steeds te veel dirigente wat voorkeur gee aan fotostate bo die aankope van minstens een oorspronklike meester-kopie.

'n Gebrek aan fondse by Suid-Afrikaanse kore het ook dikwels 'n invloed op watter repertorium op CD's opgeneem kan word. Komponiste word gewoonlik vir oorspronklike werke vergoed, maar dit is nie die geval met inheemse volksmusiek nie. Wat volksmusiek betref word slegs die verwerker vergoed. Volksmusiek staan, wat kopiereg betref, as "publieke domein" bekend. Die keuse van volksmusiek vir CD-opnames is dus vir kore meer koste-effektief.

7.2.3.6 Watter invloed het ander bykomende faktore op repertoriumkeuse van dirigente?

Bykomende faktore word onder die afdeling oor nie-musikale faktore bespreek (sien 7.2.2.6).

7.2.4 Algemene faktore

7.2.4.1 Watter invloed het die keuse van repertorium op die koor?

Die navorsingsverwagting dat die keuse van repertorium 'n invloed op die uitvoeringstandaard van 'n koor, asook die reaksie van koorlede het, word deur die navorsing gestaaf. In die data-analise kom die volgende prominente uitkomst ten opsigte van die invloed van repertorium op die koor na vore:

- die ontwikkeling van die musikaliteit van koorlede
- die tegniese vaardigheid van die koor
- die mate van blootstelling aan verskillende musiekstyle
- die algemene standaard van die koor
- die motivering van koorlede

Die keuse van repertorium is 'n aanduiding van die standaard van 'n koor; dit kan die standaard van die koor laat stagneer of verhoog. Repertoriumkeuse beïnvloed nie net die musikale ontwikkeling van die sangers nie, maar ook dié van die dirigent.

Indien die dirigent daarin kan slaag om by koorlede 'n liefde vir goeie koormusiek te vestig, word die musikale insig van koorlede verryk. Werke waarby koorlede nie dadelik aanklank vind nie, word dikwels die werke wat hulle die graagste uitvoer (sien 2.8.1.1).

7.2.4.2 Watter kriteria neem dirigente in ag by die keuse van repertorium vir kinderkore?

Die navorsingsverwagting ten opsigte van kriteria vir repertorium, was dat die keuse van repertorium en riglyne wat dirigente volg in hul keuse van musiek, die persoonlikheid en smaak van 'n dirigent weerspieël. Hierdie verwagting word deur die navorsingsuitkomst bevestig en aangevul. Die volgende algemene kriteria kom by plaaslike sowel as buitelandse respondente ongeveer ewe sterk na vore, naamlik:

- die vermoë van die betrokke koor
- keuses gerig op verskeidenheid van musiekstyle
- die musikale inhoud van werke
- die tipe geleentheid
- musiek wat die gehoor en die koorlede geniet

7.2.4.3 Het repertoriumkeuse van dirigente gedurende hul betrokkenheid as koorleier verander of nuwe wendings aangeneem?

Die navorser het verwag dat dirigente, gedurende hul tydperk as dirigent, groei en veranderinge ervaar wat hul repertoriumkeuse betref. Verder is die navorsingsverwagting gestel dat dirigente wat internasionale blootstelling geniet, meer geneig is om nuwe rigtings in te slaan en te groei wat repertoriumkeuse betref.

Die navorsingsuitkoms ondersteun die navorsingsverwagting: dirigente beleef in die tydperk waarin hulle as dirigente werksaam is, grootliks veranderinge met betrekking tot die wyse waarop hulle repertorium kies. Veranderinge wat deur Suid-Afrikaanse respondente ervaar is, sluit onder andere die volgende in:

- Meer multikulturele musiek en meer Afrika-volksmusiek word ingesluit.
- Musiek waarin bewegings of choreografie gebruik word, raak populêr. Hierdie bewegings is nie dieselfde as wat in 'n revue gebruik word nie, maar is 'n unieke koreografiese choreografie wat die koormusiek visueel toelig.
- Aan die een kant word groter klem op verskeidenheid en gesofistikeerde repertorium wat van kwaliteit spreek, geplaas.
- Aan die ander kant val die fokus weer meer op genot, makliker en ligte werke.

7.2.4.4 Hou die visie en doelwitte wat die dirigent vir die koor koester, verband met die repertoriumkeuse?

Die navorsingsverwagting lui dat daar 'n verband tussen die keuse van repertorium en die doelwitte wat die dirigent vir die koor in gedagte het, bestaan. Hierdie navorsingsverwagting word deur die studie bevestig. Daar is egter uiteenlopende doelwitte waarvolgens dirigente repertoriumkeuses

uitoefen. Die aantal doelwitte en uiteenlopende aard daarvan strek selfs wyer as die navorsingsverwagting:

- **Musikaal-opvoedkundige doelwitte**

Musiek wat gekies word ter verhoging van die musikale standaard, om 'n goeie musieksmaak by koorlede te vestig en om die koorklank positief te beïnvloed.

- **Affektiewe doelwitte**

Musiek wat 'n liefde vir koormusiek by koorlede sal vestig en meelewing deur die koor en gehoor sal bewerkstellig.

- **Motiveringsdoelwitte**

Musiek wat byval vind by koorlede en tydgenote van die koorlede en bestaande en potensiële koorlede motiveer tot deelname aan die koor.

- **Geleentheidsbepalende doelwitte**

Musiek wat volgens die tipe geleentheid, of die vereistes van kompetisies, gekies word.

- **Internasionale doelwitte**

Musiek wat gekies word om in pas te bly met wat internasionaal aangebied word.

- **Religieuse doeltwitte**

Musiek wat gekies word om 'n godsdienstige boodskap oor te dra.

Daar is dus 'n verband tussen die keuse van repertorium en die doelwit wat die dirigent vir die koor in gedagte het. Die motiveringsdoelwit, gevolg deur die musikaal-opvoedkundige doelwit, kom die sterkste na vore.

7.2.4.5 In watter mate maak dirigente van komposisies uit hul eie land gebruik?

Die verwagting dat daar te min interaksie tussen Suid-Afrikaanse dirigente en komponiste bestaan, is deur die navorsing gestaaf. Te min nuwe oorspronklike werke vir kinderkoor, veral geskik vir

uitvoering deur laerskool-seniorkore, word gekomponeer. Dirigente van laerskoolkore sluit wel bestaande komposisies van Suid-Afrikaanse komponiste in, maar versoek weinig nuwe opdragwerke. Uit onderhoude met beide komponiste en dirigente is dit duidelik dat interaksie tussen komponiste en dirigente een van die belangrikste faktore is wat lei tot die ontstaan van nuwe komposisies. Groter interaksie in dié verband kan 'n positiewe bydrae tot Suid-Afrikaanse kinderkoorrepertorium lewer.

Die deelnemende dirigente van streekskinderkore maak meer van opdragwerke gebruik as wat die geval by skoolkore is. Die afleiding kan gemaak word dat streekskinderkore in Suid-Afrika grootliks bydra tot die groei van die Suid-Afrikaanse repertorium vir kinderkoor. Baie van die werke wat deur streekskinderkore aangevra en uitgevoer word, word daarna ook deur skoolkore uitgevoer. Sodoende word werke van Suid-Afrikaanse komponiste bevorder.

Voorgeskrewe werke in kompetisies speel 'n belangrike rol om skoolkore bloot te stel aan oorspronklike Suid-Afrikaanse komposisies.

7.2.5 Die rol van betrokke partye

Onder hierdie opskrif is ondersoek ingestel na die wyse waarop die besluitnemingsproses van dirigente ten opsigte van repertoriumkeuse, deur die verwagtinge van die rolspelers geraak word. Die studie ondersteun die navorsingsverwagting dat die voorkeure en visie van die dirigent self die belangrikste rol in repertoriumkeuse speel. Die volgende rolspelers oefen wel 'n invloed op die wyse waarop dirigente repertorium kies uit:

7.2.5.1 Die koorlede

Die dirigent kies werke wat kindervriendelik is. Die vermoë van die koor, sowel as werke waarby koorlede aanklank vind, word in ag geneem. Alhoewel respondente aandui dat die voorkeure van koorlede 'n rol speel in repertoriumkeuse, is dit duidelik dat die programkeuse primêr by die dirigent berus en dat dit die dirigent se verantwoordelikheid bly.

7.2.5.2 Die gehoor

Die dirigent kies werke waarmee die publiek kan identifiseer. Hoewel die respondente aandui dat die dirigent en koorlede die belangrikste invloed op repertoriumkeuse uitoefen, word die gehoor ook as 'n belangrike rolspeler beskou. In onderhoude en vraelyste word daar dikwels oor die gesofistikeerde aard van Suid-Afrikaanse gehore in vergelyking met buitelandse gehore kommentaar gelewer. Van die respondente voel gefrustreerd dat Suid-Afrikaanse gehore dikwels minder ontvanklik is vir swaarder, meer uitdagende werke, asook vir eksperimentele kontemporêre werke, as wat die geval is met byvoorbeeld Europese gehore. Die tendens dat dirigente dikwels vervreemd voel van gehore is egter nie net beperk tot Suid-Afrikaanse dirigente nie. Buitelandse respondente merk ook op dat hulle dikwels verbaas is oor die gehoor se positiewe reaksie op kontemporêre eksperimentele werke.

Dirigente kom voor die uitdaging te staan om in die programsamestelling 'n balans te handhaaf tussen apploustrekkers wat gewild is by die gemiddelde konsertganger, maar aan die ander kant ook swaarder werke wat bydra tot die verhoogde standaard en musikale groei van die koor. Die gevolgtrekking kan gemaak word dat dirigente die gehoor in ag neem by die keuse van repertorium, maar ook streef na 'n balans tussen repertorium wat fokus op vermaaklikheidswaarde en repertorium met die klem op musikale opvoedkundige waarde.

7.2.5.3 Die gesofistikeerde koorgemeenskap

Die dirigent kies werke wat voldoen aan die vereistes wat deur fynproewers gestel word. Volgens die navorsingsuitkoms blyk dit dat repertorium gekies word met die gesofistikeerde smaak van koorkenners, byvoorbeeld beoordelaars, professionele musici, ander vooraanstaande koorleiers, ensovoorts, in gedagte. Die gesofistikeerde koorgemeenskap kan 'n positiewe invloed op die standaard van repertoriumkeuse uitoefen.

Dit blyk dat repertorium wat vir 'n stedelike gehoor aangebied word, nie altyd dieselfde aftrek sal kry in die platteland nie. Die geografiese area waarin kore optree speel dus ook 'n rol met betrekking tot die invloed van 'n gesofistikeerde gehoor op repertoriumkeuse. Die siening dat gehore op die platteland van dié in stede soos Kaapstad en Pretoria verskil, word deur 'n aantal respondente bevestig. Hierdie stelling is egter slegs 'n veralgemening wat in die vraelyste na vore

kom. Net soos 'n gehoor in stedelike gebiede uit 'n kombinasie van konsertgangers met verskillende musiekvoorkeure en agtergronde kan bestaan, kan dieselfde samestelling ook geldig wees vir 'n plattelandse gehoor.

7.2.5.4 Die bestuursliggame

Die dirigent kies werke wat aan die verwagtinge van beleidsmakers voldoen. Hoewel baie dirigente aandui dat die beheerliggaam meestal nie 'n invloed op hul repertoriumkeuse uitoefen nie, blyk dit tog dat interaksie tussen die dirigente en beheerliggame 'n belangrike rol speel en 'n invloed op die dirigente en repertoriumkeuse uitoefen. Daar is byvoorbeeld gevalle waar deur die skoolhoof en/of bestuursliggame druk uitgeoefen word op dirigente van skoolkore, om aan kompetisies deel te neem en te presteer. Bestuursliggame beskik dikwels nie oor die nodige musikale agtergrondskennis en musikale insig om ten opsigte van repertoriumkeuse voorskriftelik te wees nie. Die finale beslissing ten opsigte van repertoriumkeuse behoort primêr die verantwoordelikheid van die dirigent te wees.

7.2.5.5 Die dirigent

Repertorium wat 'n eerlike weerspieëling van die dirigent se ideaal en visie vir die koor is, word gekies. Die dirigent se ideaal en visie vir die koor speel die belangrikste rol in die keuse van repertorium. Die persoonlikheid en temperament van elke dirigent het 'n invloed op die samestelling van 'n konsertprogram. Die keuse van repertorium bepaal in groot mate die karakter van 'n koor. Dit is hierdie persoonlike invloed wat aan elke koor sy unieke styl gee.

7.2.5.6 Die begeleier

Die begeleier is nie by die navorsingsverwagting ingesluit as 'n bepalende rolspeler nie. Uit die navorsing is dit egter duidelik dat die repertoriumkeuse van dirigente in mindere of meerdere mate deur begeleiers beïnvloed word.

Dirigente kies werke wat ook vir die begeleier musikaal inspirerend is, maar aan die ander kant aanpas by die tegniese vaardighede van die begeleier. Die tegniese vermoë van die begeleier beïnvloed die repertoriumkeuse van die dirigent. Indien 'n begeleier tegnies minder vaardig is, sal werke wat hoë eise aan 'n begeleier stel nie in die program ingesluit kan word nie. Die teendeel is

ook van toepassing: 'n knap begeleier stel 'n koor in staat om repertorium met begeleidings van virtuose aard te kies.

7.2.6 Persepsies van dirigente oor koorverwerkings asook die gebruik van *a cappella*- en begeleide werke

In hierdie afdeling is gefokus op die persepsies van dirigente jeens verwerkings oor die algemeen, asook verwerkings van volksmusiek, populêre musiek en instrumentale komposisies. Daar is verder aandag geskenk aan die siening van respondente met betrekking tot begeleide en *a cappella*-werke.

7.2.6.1 Word verwerkings vir gelykstemmige kore oor die algemeen as geskikte materiaal beskou?

Die navoringsverwagting dat die meerderheid dirigente van kinderkore koorverwerkings insluit, word deur die navorsing gestaaf. Die persentasie wat ingesluit word en die persepsie wat oor die gehalte van verwerkings bestaan, verskil.

Daar bestaan egter uiteenlopende standpunte oor die wenslikheid van die gebruik van verwerkings in repertorium. Aan die een kant beskou van die dirigente sowel as komponiste wat aan die navorsing deelgeneem het, verwerkings as minderwaardig in vergelyking met oorspronklike werke. Hierdie siening weerspieël die standpunt dat oorspronklike komposisies beter kwaliteit bied as dit by repertoriumkeuse kom. Respondente uit die buiteland is ook meestal skepties oor die gebruik van verwerkings. Aan die ander kant is daar komponiste wat daarop wys dat die verwerking van 'n lied dikwels groter eise aan die komponis stel as 'n oorspronklike werk. Van die respondent-dirigente, sowel as komponiste, huldig die standpunt dat verwerkings, net soos in die geval van oorspronklike werke, van hoë kwaliteit kan wees.

'n Ander standpunt is dat hoe meer artistieke waarde tot 'n verwerking gevoeg word, hoe meer word dit 'n komposisie. In hierdie verband word verwys na komposisies van Schubert (byvoorbeeld *Der Lindenbaum* en *Ros'lein*), wat as "verwerkings" van volksmusiek ontstaan het. Wat volksmusiek betref, is die gebruik van verwerkings onvermydelik, in die sin dat enige vorm van

volksmusiek in sy oorspronklike staat, 'n vorm van verwerking moet ondergaan om deur 'n koor uitgevoer te kan word (sien 6.4.2.3).

Die data-analise toon dat die kore van respondente van meer koorverwerkings as oorspronklike werke gebruik maak (sien 5.5.2). Hoewel 'n konsertprogram wat hoofsaaklik uit oorspronklike werke bestaan, dikwels van hoë kwaliteit is, kan dirigente van kinderkore nie repertorium van verwerkings uitsluit nie. Eerstens is baie oorspronklike koorwerke voor die twintigste eeu slegs as verwerkings vir gelykstemmige kore toeganklik. Tweedens is volksmusiek meestal slegs in 'n verwerkte vorm vir kooruitvoering geskik. Dit blyk ook dat respondent-dirigente en komponiste meestal voel dat daar ook koorverwerkings van goeie gehalte is.

7.2.6.2 Wat is die persepsie van dirigente betreffende verwerkings van volksmusiek?

Suid-Afrikaanse sowel as buitelandse respondente is positief oor die gebruik van verwerkings van volksmusiek in koorrepertorium. Wat die gebruik van inheemse musiek betref is daar, net soos by die gebruik van verwerkings van ander style, voorwaardes wat deur respondente uitgelig word: die musiek moet so outentiek moontlik uitgevoer word, in die oorspronklike taal gesing word en 'n goeie verwerking wees.

Verskeie voordele is met betrekking tot die insluiting van Suid-Afrikaanse volksmusiek uitgelig: koorlede en gehore vind daarby aanklank; blootstelling aan 'n verskeidenheid Suid-Afrikaanse kulture vind plaas; en verteenwoordigende volksmusiek van Suid-Afrika word hierdeur in Suid-Afrikaanse konsertprogramme weerspieël.

Die volgende probleme word ten opsigte van die gebruik van inheemse Afrika-musiek deur Suid-Afrikaanse respondente ervaar:

- Daar is 'n tekort aan genoteerde bladmusiek van inheemse Afrika-liedere.
- Die insluiting van Afrika-musiek voel polities gedrewe en geforseerd.
- Die dirigent voel nie gemaklik en veilig met repertorium in 'n Afrika-styl nie: die dirigent en koorlede vind die bewegings moeilik en die teksbetekenis en uitspraak van Afrika-liedere word as 'n struikelblok beskou.
- Te veel blootstelling aan die uitvoering van Afrika-liedere kan die klankproduksie van 'n koor beïnvloed.

Die meerderheid respondente maak egter met behulp van kollegas uit Afrika-gemeenskappe, of ander bronne, soos video-opnames, van Afrika-volksmusiek gebruik. Volgens hierdie groep respondente vind die dirigent self, die koorlede en die gehoor positief aanklank by hierdie volksmusiek. Dit blyk uit die data dat daar toenemend 'n groeiende belangstelling in volksmusiek as koorrepertorium is. Die grootste persentasie respondente beskou volksmusiek van hul eie land (moedertaal asook ander kulture) en volksmusiek van ander lande, as waardevolle repertorium.

7.2.6.3 Wat is die persepsie van dirigente betreffende verwerkings van populêre musiek?

Die studie bevestig die navorsingsverwagting dat daar uiteenlopende persepsies rakende die insluiting van populêre musiek in repertorium verwag kan word. Hierdie persepsies kan in drie kategorieë ingedeel word: dirigente wat ten gunste is van die insluiting van populêre musiek, dirigente wat populêre musiek by uitsondering insluit en dirigente wat gekant is teen die gebruik van populêre musiek. Die navorsing toon dat Suid-Afrikaanse respondente 'n meer toegeeflike houding openbaar jeens die insluiting van populêre musiek as buitelandse respondente.

7.2.6.4 Wat is die persepsie van dirigente betreffende verwerkings van instrumentale komposisies?

Min respondente het ondervinding van die gebruik van verwerkings van instrumentale komposisies in repertorium. Hierdie bevinding ondersteun die navorsingsverwagting. Van die respondente beskou hierdie tipe verwerkings tog as goeie bruikbare materiaal. 'n Ander groep is gekant teen die gebruik van hierdie musiek, omdat die uitvoering van die musiek deur 'n koor nie die oorspronklike doel van die komponis was nie. 'n Laaste groep wys daarop dat verwerkings van instrumentale komposisies dikwels te moeilik is vir 'n kinderkoor.

7.2.6.5 Wat is dirigente se voorkeure ten opsigte van *a cappella*- en begeleide werke?

Buitelandse respondente gee voorkeur aan *a cappella*-repertorium. Daarteenoor verkies die meeste Suid-Afrikaanse respondente met 'n Westerse agtergrond, begeleide werke. Hierdie groep motiveer die keuse van begeleide repertorium deur daarop te wys dat *a cappella*-sang hoër tegniese vaardighede vereis wat gepaard gaan met strenger keuring van koorlede en meer repetisietyd.

Suid-Afrikaanse kore uit Afrika-gemeenskappe gebruik egter hoofsaaklik *a cappella*-repertorium, eerstens, omdat dit deel is van die inheemse wyse waarop Afrika volksmusiek uitgevoer word en tweedens, omdat daar in Afrika-gemeenskappe 'n tekort aan klaviere en begeleiers is.

Die standaard van 'n koor kan aan die persentasie *a cappella*-werke wat ingesluit word, gemeet word. Hoe meer 'n koor internasionale blootstelling kry en aan koorkompetisies deelneem, hoe groter is die dirigent se bewustheid van die waarde wat *a cappella*-repertorium inhou. Hierdie bevinding ondersteun die navorsingsverwagting.

7.2.7 Bronne van gelykstemmige koormusiek

7.2.7.1 Van watter bronne maak dirigente gebruik om geskikte repertorium te vind?

Suid-Afrikaanse dirigente maak grootliks van plaaslike verskaffers gebruik. Die behoeftes van streekskinderkore verskil egter dikwels van dié van skoolkore. Dirigente van streekskinderkore maak ook van plaaslike verskaffers gebruik, maar vul hul repertorium aan wanneer die kore buitelandse toere onderneem. Hierdie blootstelling rus dirigente toe met kennis om katalogusse en die komponiste en werke wat daarin gelys word, beter te kan beoordeel. Enkele dirigente kontak buitelandse uitgewers en bestel musiek deur die Internet. Skakeling met komponiste word meestal benut deur dirigente van streekskore en is 'n faset wat 'n groot bydrae kan lewer ten opsigte van die skepping van nuwe koormusiek wat veral op skoolkore gerig is.

7.2.7.2 Is daar voldoende bronne van gelykstemmige koorrepertorium?

Deel van die navorsingsprobleem en die navorsingsverwagting wat gestel word, is 'n gebrek aan voldoende bronne van repertorium vir gelykstemmige kinderkore. Die hoeveelheid koormusiek wat vir gemengde kore beskikbaar is, oortref die hoeveelheid beskikbare musiek vir gelykstemmige kore by verre. Dit geld veral vir oorspronklike koorkomposisies wat voor die twintigste eeu deur klassieke komponiste gekomponeer is. Wat die beskikbaarheid van kinderkoormusiek in Suid-Afrika betref, blyk dit egter dat die verskeidenheid en aantal werke wat deur Suid-Afrikaanse verskaffers van bladmusiek aangebied word, aan die behoeftes van Suid-Afrikaanse dirigente van kinderkore voldoen.

7.2.8 Die beplanning en indeling van repertorium

Die navorsingsverwagting lui dat die meeste dirigente in hul beplanning van 'n jaar se repertorium, van die volgende afdelings gebruik maak: gewyde musiek, sekulêre werke en volksmusiek. Die navorsing ondersteun hierdie verwagting, maar van die respondente maak ook van ander indelings, aanvullend tot die drie wat genoem is, gebruik. Voorbeelde hiervan is ernstige gewyde asook ligte gewyde musiek en beide ernstige sekulêre en ligte sekulêre musiek.

Kersfeesmusiek word ook in sommige gevalle as 'n afdeling ingesluit. Die navorsingsverwagting dat minder Kersmusiek in Suid-Afrikaanse repertorium ingesluit word as wat die geval is met buitelandse kore, blyk egter die norm te wees. Die rede vir die kleiner persentasie van Kersmusiek in veral die repertorium van Suid-Afrikaanse skoolkore, is die lang skoolvakansie in Suid-Afrika wat oor Kerstyd strek.

Streekskinderkore maak meer van die indeling van 'n konsertprogram volgens temas gebruik as wat die geval is met skoolkore. Die aantal werke wat skoolkore per jaar instudeer is te min om 'n volskaalse jaarkonsert, wat hom leen tot groeperings onder gepaste opskrifte, aan te bied.

7.3 AANBEVELINGS

Die aanbevelings wat gemaak word, is op die genoemde groepe of instansies gerig.

7.3.1 Die behoud van kwaliteit-repertorium in 'n milieu van tegnologie en media-voorkeur aan populêre musiek

- **Dirigente**

Leemte: Respondente wys daarop dat die gebruik van tegnologie, dit wil sê die gebruik van mikrofone en klankversterkers, begeleidingopnames en effekte en ander elektroniese toerusting die gewildheid van revues by skole bevorder, in sommige gevalle ten koste van koorsang. Van die respondente vra die vraag of kore soos dit tot nou toe geken is nie 'n "bedreigde spesie" geword het nie.

Aanbeveling: Hoewel die gebruik van musiek in 'n ligter idioom soms makliker aanleer, minder tydrowend is en kitspopulariteit by sangers en gehore uitlok, toon die gewildheid van die deelname

van Suid-Afrikaanse kore aan koorfeeste en –kompetisies, dat kooraktiwiteite in Suid-Afrika steeds groot aanhang geniet. In dié verband skryf Annemarie van der Walt in die *International Choral Bulletin* (2004: 19) "with the years, choral music singing has become the culturally most pursued activity in South Africa ... choral music is one of the dynamic forces in South African music." Die koorbeweging in Suid-Afrika staan dus sterk en is nie 'n "bedreigde" spesie nie.

Dit is egter belangrik dat dirigente op die ingelig en in pas bly met vernuwings en die nuutste tendense en nie stagneer nie. Dirigente sal toenemend 'n nuwe aanslag moet volg om die moderne kind en gehoor te akkommodeer ten einde te kan kompeteer met die invloed van die populêre media, revue en die indrukwekkende gebruik van tegnologie. Hiermee word nie noodwendig 'n meer populêre keuse van repertorium bedoel nie, maar 'n moderne, kreatiewe aanslag wat die koorstyl en repertoriumkeuse betref. Hoewel baie koorwerke klassiek en tydloos is, moet dirigente bereid wees om ook moderne koorstyle te waag. Internasionaal is daar 'n neiging tot kontemporêre koorsang waar klank en koristiese choreografie gebruik word vir groter ouditiwe asook visuele trefkrag. Koorsang sonder vernuwing kan nie kompeteer met die smaak en belangstelling van die moderne kind nie. Sonder om die koor na 'n "afgeskaalde revue" te verander, kan koorrepertorium wat homself daartoe leen, uitgebrei word om beligting, ruimte en choreografie te inkorporeer. Hierdie koristiese choreografie verskil grootliks van revue. Dit pas aan by die styl en atmosfeer van 'n bepaalde werk en word so beplan dat die gehalte van die sang nie oorskadu word nie. Die trefkrag van koorrepertorium kan deur middel van hierdie bewegings, asook eenvoudige kostuums en beligting en ander rekwisiete, verhoog word. Dirigente van Suid-Afrikaanse streekskinderkore kan in hierdie verband 'n bepalende rol speel deur tendense aan plaaslike kore te demonstreef met die koor self, video-materiaal of deur 'n buitelandse koor van oorsee te nooi.

- **Dirigente, koorbesture, koororganisasies, die media en die onderwysdepartement**

Leemte: Daar word uit die respons van koorleiers afgelei dat dirigente in 'n groot mate repertorium kies wat 'n populêre inslag het en by gehore byval vind ten koste van repertorium wat van kwaliteit spreek en die dirigent se musikaal-opvoedkundige doelstellings ondersteun. Hoewel daar 'n plek is vir koorrepertorium in 'n populêre idioom, blyk dit dat ligte vermaak oor die algemeen swaarder weeg as repertorium van goeie gehalte. Uit onderhoude, vraelyste en persoonlike kommunikasie is dit duidelik dat dirigente van kinderkore in Suid-Afrika al vir jare dikwels dieselfde probleem ervaar,

naamlik 'n gebrek aan ondersteuning in hul onmiddellike omgewing wat begrip, tyd en logistiek betref en 'n groot gaping wat die voorkeure van repertorium betref tussen die algemene publiek enersyds en musiek liefhebber en kenners andersyds.

Aanbeveling: Die media kan 'n belangrike rol speel in die vorming van opinies en voorkeure. Indien daar meer samewerking tussen die media, koororganisasies en kore bestaan, kan die publiek deur middel van resensies oor kooruitvoerings, koor-CD's en nuwe koorkomposisies beter ingelig word ten opsigte van die standaard wat plaaslike en internasionale tendense betref. Dit is belangrik dat musiekkenners genader word om hierdie resensies te behartig.

Konsertprogramme kan 'n waardevolle bydrae lewer om die repertorium wat uitgevoer word te verduidelik. Dirigente moet toesien dat die persone wat die konsertprogram opstel oor al die nodige inligting beskik en dat die program volledig opgestel word sodat die name van dirigent, begeleier/s en soliste, titel van die komposisies asook die komponiste en verwerkers daarin verskyn. Kort programnotas en vertalings indien die werk in 'n vreemde taal uitgevoer word, kan bydra tot beter begrip en waardering van die gehoor vir die gekose repertorium. Dit is belangrik dat dirigente die konsertprogram van kore vanaf juniorkoorvlak met die koorlede deurgaan en dat die sangers die inhoud en die waarde van hul eie program begryp. Hierdeur word toekomstige gehore geskep wat insig het in die waarde van 'n konsertprogram.

- **Skoolhoofde en bestuursliggame (byvoorbeeld beheerliggame van skole en ouerbesture van streekskinderkore)**

Leemte: Skoolhoofde en bestuursliggame is nie altyd ingelig oor die vakkundige uitdagings van repertoriumkeuse nie. Repertoriumkeuse word dikwels gemaak om aan die voorkeure van bestuursliggame te voldoen. Hierdie keuses reflekteer nie altyd repertorium van hoë gehalte nie.

Aanbeveling: Bestuursliggame behoort nie in te meng met die repertoriumkeuse van dirigente nie, tensy die repertoriumteks strydig is met die beleid van die skool of koor, of heersende godsdienstige of etiese oortuigings. Interaksie tussen bestuursliggame en dirigente kan egter op die volgende wyse 'n bydrae lewer om by bestuursliggame 'n beter begrip vir en insig met betrekking tot repertoriumkeuse te bewerkstellig: Daar kan jaarliks 'n informele sessie deur die dirigent aangebied word waarheen lede van bestuursliggame, byvoorbeeld die skoolhoof en ouerbestuur, asook koorouers en koorlede genooi word. Tydens so 'n sessie kan 'n kort aanbieding

gemaak word waarin inligting oor die repertorium en die motivering waarom dit gekies is, weergegee word. Voorstelle vir repertorium kan deur die teenwoordiges gemaak word. Hierdie inligtingsessies kan 'n bydrae lewer om by betrokkenes wat uiteindelik deel uitmaak van die gehoor, kennis en insig te vestig oor die aard van repertorium, byvoorbeeld eksperimentele werke en die motivering waarom werke gekies is. Dit behoort 'n bydrae te lewer om lede van die gehoor en bestuursliggame beter in te lig oor byvoorbeeld kontemporêre werke en ten opsigte van die standaard van repertorium.

- **Onderwysdepartement**

Leemte: Alhoewel koorsang steeds groot aanhang in Suid-Afrika geniet (Van der Walt, 2004: 19) word die standaard van koorsang en gevolglik ook repertorium geraak deur die afskaling van musiek in die kurrikulum en in die praktyk in skole. In die nuwe uitkomsgebaseerde kurrikulum, maak musiek deel uit van die leerarea Kuns en Kultuur. Musiek, Dans, Drama en Visuele Kuns word saam onder hierdie leerarea aangebied. Elk van hierdie onderskeie areas is 'n spesialisgebied. Dit is onrealisties om te verwag dat individue toegerus is om elkeen van hierdie areas geslaagd aan te bied. Om hierdie rede word Musiek toenemend in skole afgeskaal. Nie net word die standaard van Musiekopvoeding in skole verlaag nie, maar geen Musiek word in baie gevalle aangebied nie. Indien skole nie oor 'n goed opgeleide Musiekopvoedkundige beskik nie, sal daar in die toekoms ook geen begeleiers wees wat die skool se samesang kan lei nie. Al hierdie genoemde faktore het 'n invloed op die standaard van die kooraktiwiteite by skole.

Aanbeveling: Waar daar in Suid-Afrika 'n tekort is aan werksgeleenthede vir spesialiste in die kunste, kan hul kundigheid effektief aangewend word in die Onderwys. Die Departement van Onderwys kan 'n organisasie stig genaamd *Arts for All*. Kundiges op die gebied van die onderskeie kunste, wat nie reeds as leerkragte by skole betrokke is nie, sluit hierby aan en kan in skole in hul omgewing, of waar daar 'n aanvraag is, aangewend word. Hierdie span spesialiste kan op 'n roterende basis by verskeie skole in hulle spesialisgebied aanbiedings doen en sodoende 'n positiewe verskil maak wat die standaard van die leerarea Kuns en Kultuur betref. Musiekkundiges kan algemene Musiekopvoeding aanbied, maar ook die keuse hê om 'n bydrae te lewer ten opsigte van instrumentale onderrig en/of koor- en verhoogproduksies. Die vergoeding vir kurrikulumgebaseerde aanbiedings kan volgens vasgestelde ure deur die Departement van Onderwys gedra word. Die vergoeding met betrekking tot buitekurrikulêre aanbiedings kan deur die betrokke

skool/skole en kunstenaar vasgestel word en gedra word, deur byvoorbeeld bydraes van die ouers van deelnemende kinders. Die aanwending van musiekspecialiste in skole kan 'n positiewe invloed op die standaard van koorsang en die keuse van repertorium teweegbring.

7.3.2 Plaaslike blootstelling van Suid-Afrikaanse kinderkore

- **Suid-Afrikaanse organiseerders van plaaslike koorfeeste**

Leemte: Tydens koorfeeste wag koorlede sowel as dirigente dikwels in "waglokale" hulle beurt af om op te tree. Op hierdie wyse hoor die dirigent en koorlede nie die uitvoerings van ander kore nie.

Aanbeveling: Die waarde van dirigente en koorlede wat na mekaar se uitvoerings luister, word dikwels onderskat. Hoewel bogenoemde reëling uit praktiese en koste-effektiewe oorwegings ontstaan, verbeur kore 'n geleentheid tot musikale blootstelling en groei. Organiseerders van koorfeeste behoort nie net korttermyn doelwitte soos die verkope van kaartjies, in gedagte te hou nie, maar ook 'n belangrike langtermynbelegging te maak ten opsigte van die waarde wat blootstelling aan uitvoerings van medekore inhou. Indien die grootte van die lokaal nie die bywoning van koorlede as deel van die gehoor regverdig nie, is dit belangrik genoeg om 'n bykomende vroeë konsert te hou. Hierdie konsert kan as 'n kleedrepetisie beskou word en al die kore kan die geleentheid geniet om na mekaar te luister. Op hierdie wyse word dirigente en koorlede aan verskillende konsertprogramme blootgestel.

- **Dirigente, koororganisasies en organiseerders van kooruitvoerings**

Leemte: Daar bestaan min konsertgeleenthede waar Suid-Afrikaanse streekskinderkore gehoor kan word. Suid-Afrikaanse streekskinderkore kan meer geleenthede gebied word om saam uitvoerings aan te bied. Die blootstelling van streekskinderkore aan mekaar, asook die geleentheid vir dirigente van skoolkore om die uitvoerings te kan bywoon, ontbreek.

Aanbeveling: 'n Aanbeveling van Petru Gräbe hou verband met hierdie leemte. Volgens hom moet daar geleenthede vir streekskinderkore in Suid-Afrika geskep word soortgelyk aan die koorkuesta wat vir Suid-Afrikaanse universiteitskore aangebied word. "Kore moet hulself meet aan eweknieë. Die destydse koorkuesta vir Universiteitskore het 'n wedersydse stimulerende invloed op al die universiteitskore gehad. Dit hoef juis nie 'n kompetisie te wees nie – die hoofsaak is dat almal mekaar moet kan hoor" (Onderhoud, 7 September 2004). Dirigente en hul koororganiseerders en/of Suid-Afrikaanse koororganisasies kan in dié verband inisiatief neem.

Leemte: Van die respondente wys daarop dat hul baat vind by blootstelling aan streekskinderkore asook deur die deelname van hul eie koorlede in streekskinderkore. Baie skole skram weg van samewerking met streekskinderkore omdat hulle vrees dat hulle uiteindelik koorlede sal moet afstaan weens die besige programme van kinders.

Aanbeveling: Groter samewerking tussen dirigente van streekskinderkore en skoolkore kan 'n wedersydse verrykende gevolg hê. Dirigente van streekskinderkore kan baat by die ondersteuning van omliggende skole terwyl dirigente van skoolkore op hulle beurt weer kan baat by blootstelling aan en hulpverlening ten opsigte van repertorium.

7.3.3 Internasionale blootstelling van Suid-Afrikaanse kinderkore

Leemte: Suid-Afrikaanse kinderkore geniet te min internasionale blootstelling. Hierdie leemte het 'n invloed op die keuse van repertorium. Hoe meer blootstelling 'n dirigent aan koorrepertorium vanoor die wêreld geniet, hoe wyer is sy of haar kennis en insig rakende beskikbare repertorium.

Aanbeveling:

- Daar bestaan genoegsame belangstelling en behoefte by Suid-Afrikaanse kinderkore om die aanbieding van 'n volgende *Europa Cantat Junior*-Kongres in Suid-Afrika te regverdig. In hierdie wêreldkoorsimposium word uitsluitlik gefokus op gelykstemmige kinder- en dogterskore. Die kongres het nog nie in Afrika plaasgevind nie.
- Volgens Erkki Pohjola (stigter van die Tapiola Kinderkoor en die Internasionale *Songbridge*-koorfees) is daar belangstelling in die aanbieding van 'n Internasionale *Songbridge*-koorfees in Suid-Afrika (Persoonlike korrespondensie, tydens koortoer in Finland, 2003). Kore skryf wêreldwyd in om deel te neem aan hierdie fees. Drie kore word as gaskore uitgenooi. Elk van hierdie kore gee 'n opdrag aan 'n komponis van sy eie land en dié komposisie word dan tydens die fees uitgevoer. (So is *Tu Pauperum Refugium* deur die Suid-Afrikaanse komponis Hendrik Hofmeyr gekomponeer vir uitvoering deur die Tygerberg Kinderkoor tydens die *Songbridge* 2001 in Vancouver.) In die lig daarvan dat die UP Jakaranda Kinderkoor een van drie kore is wat uitgenooi is na die 2005 *Songbridge* in Hong Kong, kan voorbrand gemaak word vir 'n volgende aanbieding van die *Songbridge* in Suid-Afrika.

Indien bogenoemde aanbiedings in Suid-Afrika kan plaasvind, sal dit die kinderkoorbeweging in Suid-Afrika grootliks positief beïnvloed. Die blootstelling wat plaaslike kore en gehore sal geniet behoort 'n impak op toekomstige repertoriumkeuses te hê.

- **Dirigente van streekskinderkore, SAMRO, koororganisasies en tersiêre biblioteke**

Leemte: Verskeie respondente wys op die voordele wat internasionale blootstelling vir dirigente inhou. Streekskinderkore is in die bevoorregte posisie om deur middel van buitelandse toere, blootstelling aan oorsese kinderkore te geniet en 'n CD-versameling op te bou. Toegang tot 'n wye verskeidenheid CD-opnames van plaaslike en internasionale kinderkore is 'n waardevolle hulpmiddel in 'n dirigent se soektog na repertorium. Die meeste skoolkore geniet egter nié hierdie blootstelling nie.

Voorstel: 'n Fonds kan geskep word waardeur Suid-Afrikaanse dirigente wanneer hulle in die buiteland reis, vir elke CD wat hulle koop of as geskenk ontvang, nog 'n CD kan aankoop vir plaaslike biblioteke of biblioteke van tersiêre instansies sodat meer skoolkoordirigente asook die algemene publiek, blootstelling kan kry aan internasionale tendense en standaarde van kinderkore.

- **Suid-Afrikaanse organiseerders van internasionale koorfeeste**

Leemte: Suid-Afrikaanse kinderkore, veral skoolkore, geniet min, of geen blootstelling nie aan uitstaande kinderkore vanoor die wêreld. Anders as in Europa, waar die geografiese ligging van só 'n aard is dat interaksie tussen kore van verskillende lande makliker kan plaasvind, is dit nié die geval in Suid-Afrika nie.

Aanbeveling: Groter blootstelling aan goeie buitelandse kore kan 'n positiewe bydrae tot die groei van die kinderkoorbeweging in Suid-Afrika lewer. Alhoewel Suid-Afrikaanse kore meestal nie oor die fondse beskik om buitelandse toere te onderneem nie, verhoed niks 'n skoolkoor om in samewerking met skoolkore in ander provinsies een of meer kinderkore uit die buiteland na Suid-Afrika te nooi nie. In die lig daarvan dat Small daarop wys dat kinderkore nog nooit in die geskiedenis soveel internasionale reise onderneem het as in die huidige eeu nie (Small, 1997: 36), kan Suid-Afrika hierdie tendens benut. Daar is buitelandse kinderkore wat optreegeleenthede en akkommodasie in Suid-Afrika sal verwelkom. 'n Ooreenkoms kan met buitelandse kore aangegaan word om aan hulle verblyf by gaste-ouers, etes en konsertgeleenthede te verskaf. Die besoekers is dan slegs verantwoordelik vir vliegkaartjies en reisuittgawes. Hierdie blootstelling kan vir kore,

dirigente, gehore en ander betrokkenes as waardevolle blootstelling en motivering dien. Buitelandse kore kan luister aan 'n koorand verleen en skole kan op dié wyse 'n inkomste genereer deur die verkope van konsertkaartjies.

7.3.4 Die bevordering van Suid-Afrikaanse komposisies vir kinderkore

- **Dirigente en komponiste**

Leemte: Daar bestaan te min interaksie tussen Suid-Afrikaanse dirigente en komponiste. Min dirigente het die vrymoedigheid, of dra kennis van die wyse waarop komponiste gekontak en werke aangevra kan word.

Aanbeveling: Suid-Afrikaanse dirigente behoort meer bewus gemaak te word van die moontlikhede wat die samewerking tussen dirigente en komponiste inhou.

This is critical. Composers cannot work in a vacuum. They will improve their craft enormously if they hear their works performed regularly. Not all new pieces will be great. But it is every conductor's responsibility to make sure that they improve the standards of composing in their country (Vraelys, Jean-Ashworth-Bartle, Kanada).

Die interaksie tussen komponiste en die koorlede in Suid-Afrika, is 'n veld wat grootliks meer ontgin kan word. Verder kan kinders ook aangemoedig word om kreatief betrokke te wees by nuwe komposisies deur byvoorbeeld tekste vir komposisies te skryf, of in werksessies idees by te dra ten opsigte van eksperimentele klanke of choreografie. Indien dirigente toegang kan hê tot 'n naamlys en kontakommers van Suid-Afrikaanse komponiste wat bereid is om in samewerking met dirigente van Suid-Afrikaanse kinderkore, veral skoolkore, nuwe komposisies te skep, kan dit die Suid-Afrikaanse repertoriumskat vir kinderkore positief beïnvloed. Dirigente kan hierdeur in staat gestel word om werke aan te vra wat by die behoeftes van 'n spesifieke koor pas.

- **Komponiste en koororganisasies**

Leemte: Suid-Afrikaanse komposisies vir kinderkore ontstaan op 'n lukrake wyse deurdat komponiste slegs werke op aanvraag vir kinderkore komponeer. Daar is dus nie 'n sistematiese sisteem waarbinne komponiste op 'n gereelde grondslag genader word om aan bepaalde behoeftes van die Suid-Afrikaanse kinderkoormark te voldoen nie.

Aanbeveling: Chris Lamprecht stel in sy vraelys voor dat 'n samewerkingssooreenkoms tussen Suid-Afrikaanse komponiste en koororganisasies, 'n positiewe bydrae kan lewer tot 'n sistematiese opbouing van 'n Suid-Afrikaanse kinderkoorrepertorium, volgens 'n beplande struktuur.

7.3.5 Die beskikbaarstelling van meer genoteerde en oudio-geïllustreerde Afrika-volksmusiek vir kinderkoor

- **Komponiste/verwerkers van kinderkoormusiek in samewerking met Suid-Afrikaanse universiteite of privaat instellings**

Leemte: Daar is 'n tekort aan genoteerde Afrika-musiek. Pekka Nikulu (Persoonlike korrespondensie, 30 Oktober 2001) ervaar dieselfde probleem deur daarop te wys dat hy tydens sy besoek aan Suid-Afrika en bywoning van die ISME-kongres in 1989, nie 'n verskeidenheid genoteerde bladmusiek van Afrika-liedere kon vind nie (Persoonlike kommunikasie, 30 Oktober 2001). Hoewel daar tans in 2004 al meer bronne beskikbaar is, wys respondente steeds daarop dat die bestaande verwerkings van Afrika-liedere geyk raak, omdat al die kore dieselfde musiek sing. Van der Walt bevestig die vermoede deur te meld dat publikasie van koormusiek in Suid-Afrika "raar" is (2004: 19).

Aanbeveling: Suid-Afrikaanse universiteite kan 'n groep navorsers identifiseer wat deur veldwerk video-opnames van Afrika-liedere wat geskik is vir kinderkore, kan maak. (Net soos in die geval met tradisionele Afrika-musiek, kan opnames en genoteerde materiaal van tradisionele Afrikaanse liedere en danse 'n positiewe bydrae lewer.) Hierdie materiaal kan genoteer word, en indien nodig, verwerk word. Dit is belangrik dat die notasie vergesel word van media wat die koor bystaan in die korrekte uitspraak en bewegings en ook agtergrond gee oor die betekenis van die lied en die konteks waarin dit uitgevoer word. Deur die finansiële ondersteuning van 'n staats- of private instellings kan die uitvoering hiervan moontlik gemaak word.

7.3.6 Die bevordering van Suid-Afrikaanse koorkompetisies

- **Organiseerders van koorkompetisies, staatsinstansies en privaat-instellings**

Leemte: Geleenthede soos die ATKV Applous-Koorfees en die *Tirisano*-kompetisie speel 'n belangrike rol in die bevordering van kinderkoorsang en repertorium vir kinderkore. Die meeste respondente neem wel aan hierdie kompetisies deel, maar 'n meer uitgebreide deelname van Suid-Afrikaanse kore kan landwyd aangemoedig en bevorder word.

Aanbeveling: Deelname aan kompetisies kan by skole dwarsoor die land aangemoedig word. Deur aanvanklike uitdunrondtes te hou wat vry is van 'n kompetisie-element en aantreklike voordele, byvoorbeeld pryse of finansiële hulp aan opkomende kore te verleen om eindrondtes by te woon, kan 'n waardevolle bydrae gelewer word.

- **Organiseerders van Suid-Afrikaanse koorkompetisies**

Leemte: Koorkompetisies en feeste kan 'n bepalende rol speel in die vestiging van begrip en waardering van die musiek van verskillende kultuurgroepe in Suid-Afrika. Die *Sigarona*- en *Tirisano*-koorfeeste en ATKV Applous-Koorfees lewer almal in dié opsig 'n waardevolle bydrae. Tydens onderhoude met respondent-dirigente is 'n probleem egter in dié verband geïdentifiseer: in die afdeling "volksmusiek" van die *Sigarona*- en *Tirisano*-koorkompetisies ding verskillende bevolkingsgroepe teen mekaar mee. Dirigente uit Afrika-kulture maak beswaar hierteen. Volgens hulle kan die karakter van die musiek en danse van die Suid-Afrikaanse Afrika-kulture in twee groepe gedeel word. Aan die een kant is daar die musiek en danse van die SeSepedi en Setswanas wat 'n rustiger aanslag met kleiner bewegings verg. Aan die ander kant is die musiek en choreografie van die Zoeloes en Xhosas weer baie meer energiek en dramaties. Volgens die respondente beteken dit dat laasgenoemde kultuurgroepe altyd 'n beter kans staan om te wen.

Aanbeveling: Hoewel koorkompetisies nie bloot om die wenmotief behoort te draai nie, beskou die navorser hierdie probleem as 'n geleentheid om kore uit verskillende Suid-Afrikaanse bevolkingsgroepe blootstelling te gee aan die uitvoering van die musiek van ander kultuurgroepe as hul eie. Twee voorstelle word in dié verband gemaak:

- Organiseerders van Suid-Afrikaanse koorkompetisies kan 'n afdeling onder die opskrif *Ubuntu* skep. Daar kan jaarliks op 'n roterende basis in dié afdeling op 'n ander Suid-Afrikaanse kultuurgroep gefokus word. In die lig daarvan dat Bennie Mminele (Onderhoud, 16 Augustus 2004) daarop wys dat Suid-Afrikaanse Westerse kore dikwels die afdeling Afrika-musiek tydens koorkompetisies wen, is die moontlikheid nie uitgesluit nie dat enige koor, ongeag hul kultuuragtergrond, vir hierdie afdeling kan inskryf nie.
- Die afdeling Afrika-volksmusiek kan in twee kategorieë ingedeel word. Een jaar kan deelnemers fokus op musiek soortgelyk aan die karakter van SeSepedi- en Setswana-musiek. In die daaropvolgende jaar kan volksmusiek soortgelyk aan die energieke karakter van Zoeloes en Xhosas, weer uitgevoer word.

- **Staatsinstansies, soos die Onderwysdepartement**

Leemte: Te min mediadekking word in Suid-Afrika aan kinderkoorsang en koorkompetisies afgestaan. Volgens 'n buitelandse respondent Alena Gouliaeva, word daar elke vierde jaar uitgebreide nasionale koorkompetisies in haar land, Belarus gehou. Die wenners kry die geleentheid om dan in die volgende vier jaar as gaskore oral in die land op te tree. Daar word dan ook moeite gedoen om die wenkore soveel moontlik mediablootstelling te gee deur radio- en televisie-uitsendings. Kore van Belarus wat aan buitelandse kompetisies gaan deelneem word eers aan keuring onderwerp alvorens hulle toestemming kan kry om die land in die buiteland te verteenwoordig.

Aanbeveling: In Suid-Afrika kan soortgelyke kompetisies, wat deur die staat en die media ondersteun word, op groot skaal aangepak word. Deelnemende kore kan in uitdunrondes opbouende kritiek ontvang en slegs die finale rondtes kan as kompetisies aangebied word. Indien kore wat in hierdie kompetisie as wenners aangewys word, finansieel ondersteun kan word om 'n buitelandse toer te onderneem ten einde aan 'n buitelandse kompetisies of feeste deel te neem, sal dit koorsang in Suid-Afrika grootliks bevorder.

7.3.7 Die toeganklikheid van katalogusse van koorrepertorium

- **Verskaffers en verspreiders van Suid-Afrikaanse bladmusiek van koorrepertorium**

Leemte: Uit die navorsing is dit duidelik dat dirigente (insluitend plaaslike en buitelandse dirigente wat al sukses behaal het en oor genoegsame koorondervinding beskik) katalogusse ontoeganklik vind. Die rede hiervoor is dat 'n katalogus bloot 'n lys van name van komponiste en titels van werke bevat wat volgens opskrifte gegroepeer is. Die aanduiding van die aantal stempartye bied nie veel insig in die aard van die werk nie. Sommige Amerikaanse katalogusse het wel CD's met uittreksels van opnames, maar dit is meestal katalogusse van musiek van 'n ligter, meer populêre aard.

Aanbeveling: Indien reeds bestaande opnames van werke van Suid-Afrikaanse komponiste van plaaslike kore versamel kan word, en toestemming van hierdie kore, asook die komponiste, verkry kan word om uittreksels van die opnames te gebruik, kan dit 'n waardevolle bydrae lewer tot katalogusse van Suid-Afrikaanse komposisies.

7.3.8 Kopiereg

- **Suid-Afrikaanse instansies wat kopiereg beskerm (SAMRO)**

Leemte: Uit die navorsing blyk dit dat daar kommer bestaan oor onkunde wat by Suid-Afrikaanse dirigente met betrekking tot kopiereg en die maak van fotostate bestaan.

Aanbeveling: Daar behoort 'n groter gemeenskaplike bewuswording gekweek te word waar lede van die Suid-Afrikaanse koorgemeenskap en breër samelewing 'n groter bewuswording ontwikkel om nie komponiste of verwerkers se idees of skeppings, sonder vergoeding vir eie gebruik toe te eien nie. Alhoewel min kore oor die nodige fondse beskik om 'n oorspronklike kopie aan elke koorlid te verskaf, is te veel dirigente nog geneig om hoofsaaklik van gefotostateerde materiaal as meesterkopie gebruik te maak. Dirigente moet meer bewus gemaak word van die implikasies wat onwettige fotostate inhou.

7.3.9 Akoestiek

- **Beplanners / argitekte van ouditoriums asook organiseerders van kooruitvoerings**

Leemte: Min ouditoriums of sale in Suid-Afrika word beplan met die oog op musiekuitvoerings wat sonder elektroniese hulp geslaagd uitgevoer kan word. Die meeste ouditoriums maak slegs voorsiening vir optredes (hetsy toesprake of musiekuitvoerings) wat van elektroniese versterking gebruik maak. Die akoestiek van hierdie lokale maak dit vir kore moeilik en dikwels byna onmoontlik om koorrepertorium geslaagd uit te voer. Hierdie tendens dra waarskynlik by tot die vermindering van die uitvoering van *a cappella*- en klassieke werke. Hierdie werke leen hulle nie tot optreeruites met 'n droë akoestiek of buitelugoptredes nie. Dit komplementeer nie die klank nie. 'n Makliker uitweg word dus gevolg deur die gebruik van elektroniese versterkers en begeleidingopnames (*backtracks*). Dit klink vir die gemiddelde gehoor indrukwekkend en aantreklik. Die gehoor beskik nie altyd oor die insig om projeksie en natuurlike klank te waardeer en die kuns wat dit verg te verstaan en na waarde te ag nie.

Aanbeveling: Suid-Afrikaanse argitekte behoort bewus gemaak te word van die behoefte aan lokale waarin die akoestiek ook koorsang komplementeer. Verder is dit in hierdie verband belangrik dat organiseerders van koorfeeste die akoestiek van 'n lokaal wat koorsang komplementeer, as eerste oorweging in ag moet neem by die keuse van optree-fasiliteite.

7.3.10 Opleiding

- **Tersiêre instansies**

Leemte: Dit blyk dat tersiêre opleiding in koorleiding in Suid-Afrika nie voldoen aan die eise wat in die praktyk aan dirigente gestel word nie, veral met betrekking tot die keuse van repertorium vir kinderkore.

Aanbeveling: Dosente in koorleiding behoort veel meer aandag te skenk aan repertoriumkeuse en ook aan die eise wat in die praktyk gestel word ten opsigte van geskikte repertorium vir skoolkore.

- **Organiseerders van Suid-Afrikaanse koorkongresse**

Leemte: In 'n lesing gelewer deur Adolf Theron by McLachlan X te Stellenbosch (April 2004), wys hy op onderwerpe wat vanaf 1983 tot 2004 tydens McLachlan-werkswinkels aandag geniet het. In 'n grafiek word die frekwensie waarteen spesifieke onderwerpe in die afgelope tien werkswinkels aangebied is, geïllustreer. Die kinderkoor word onder die onderwerp "kindersang" slegs vier maal aangedui. Die samestelling van 'n konsertprogram (wat waarskynlik op gemengde kore betrekking het) geniet vyf keer aandag.

Aanbeveling: Die kennis en vaardigheid om die regte repertorium te kies word dikwels onderskat. Meer aandag kan tydens werkswinkels aan kinderkoorwerk en die repertoriumkeuse van kinderkore, gewy word.

7.4 SLOTBESKOUIING

Hierdie navorsing toon dat repertoriumkeuse 'n bepalende rol in die sukses van 'n koor speel en dat die vermoë om goeie repertoriumkeuses te kan maak een van die belangrikste vaardighede is waarvoor 'n dirigent behoort te beskik. Die studie het verder lig gewerp op die wyse waarop dirigente te werk gaan om repertorium te kies. Dit het bepaal watter faktore, asook watter rolspelers 'n belangrike invloed uitoefen op die wyse waarop dirigente repertorium kies.

Suid-Afrikaanse dirigente van kinderkore is oorwegend as respondente ingesluit. Enkele buitelandse respondente is ook betrek. Die navorsing fokus dus op tendense ten opsigte van repertoriumkeuse in Suid-Afrika, maar toon ook raakpunte en verskille tussen die wyse waarop Suid-Afrikaanse en gekose buitelandse dirigente repertorium kies. 'n Belangrike verskil is die sosiale en politieke omstandighede in Suid-Afrika, asook die kulturele samestelling van Suid-

Afrikaanse kore, wat 'n unieke invloed op die repertoriumkeuse van Suid-Afrikaanse dirigente uitoefen. Suid-Afrikaanse Afrika-musiek word ook toenemend deur kinderkore wêreldwyd as repertorium ingesluit.

Die deelnemende plaaslike respondente sluit streekskinderkore sowel as laerskool seniorkore uit verskeie kulturele agtergronde, en van uiteenlopende standaarde in. Die diversiteit van dié kore staan in kontras met die buitelandse deelnemende respondent-dirigente. Laasgenoemde groep is dirigente van kore wat internasionaal erkenning verwerf het. Alhoewel beide die Suid-Afrikaanse respondente en buitelandse deelnemers 'n steekproef is en nie as verteenwoordigend van die Suid-Afrikaanse of 'n ander bevolkingsgroep beskou kan word nie, kon die navorser waardevolle data insamel en insiggewende afleidings maak oor hoe dirigente plaaslik, sowel as internasionaal, te werk gaan om repertorium te kies. Hoewel die Suid-Afrikaanse respondente-groep meer divers is wat standaard betref as die buitelandse respondente-groep, blyk dit dat die standaard van Suid-Afrikaanse kinderkore en Suid-Afrikaanse koorkomposisies vir kinderkore in groot mate wel gunstig vergelyk met internasionale tendense. Suid-Afrikaanse kore, insluitend streekskinderkore presteer op internasionale gebied en daar is 'n toename in oorspronklike Suid-Afrikaanse koorkomposisies vir kinderkore waarvan sommige werke (byvoorbeeld *Tu pauperum refugium* van Hendrik Hofmeyr wat tydens die *Songbridge: World of Children's Choirs 2001* in Vancouver, Kanada uitgevoer is) internasionale erkenning geniet (sien 7.3.3).

Repertoriumkeuse hang nou saam met unieke oorwegings wat deur die dirigent gestel word, asook tendense wat plaaslik sowel as internasionaal 'n invloed op die repertorium uitoefen. Suksesvolle repertoriumkeuses dra by tot suksesvolle kooruitvoerings.

7.5 VOORSTELLE VIR VERDERE NAVORSING

Die volgende onderwerpe is voorstelle wat as riglyne kan dien vir toekomstige navorsing:

- 'n Multikulturele benadering van koorsang in Suid-Afrika: "Gedwonge integrasie" of "positiewe transformasie"?
- Die rol van koorsang in die transformasieproses in Suid-Afrika.
- Inheemse Afrika-musiek in Suid-Afrikaanse koorrepertorium.
- Volksmusiek in die repertorium van Suid-Afrikaanse kore.
- Suid-Afrikaanse tersiêre opleiding van dirigente vir laerskoolkore.
- Choreografie en koorsang – 'n twintigste-eeuse tendens.
- Die impak en invloed van koorwerk op die persoonlike lewe van 'n dirigent.

Die persoonlike lewensgeskiedenis en bydrae ten opsigte van die algemene of kinderkoorbeweging in Suid-Afrika, van een van die volgende Suid-Afrikaanse koorleiers:

- Petru Gräbe: Pretoria Kinderkoor (1968 – 1978), Pretoria Universiteitskoor (1978 – 1998) en Cantamus Corde Kamerkoor (2000 – 2005)
  - Hennie Looek: Tygerberg Kinderkoor (1972 – 2005)
  - Huibrie Verster: Bloemfontein Kinderkoor (1987 – 2005)
- Die persoonlike lewensgeskiedenis en bydrae ten opsigte van die algemene of kinderkoorbeweging in Suid-Afrika, van een van die volgende Suid-Afrikaanse komponiste van kinderkoorrepertorium:
    - Chris Lamprecht
    - Hendrik Hofmeyr
    - Johan Cloete

- Marlene Wessels
  - Niel van der Watt
  - Rykie Pienaar
  - Stefáns Grové
  - Pieter de Villiers
  - Dalene Brits
-
- Suid-Afrikaanse komposisies vir kinderkoor vanaf 1960 tot 2005.

  - 'n Soortgelyke studie waarin 'n groter aantal respondente betrek kan word, behoort lig te werp op:
    - Die stand van die kinderkoorbeweging in Suid-Afrika. Daar kan 'n opname gemaak word van die aantal skoolkore in Suid-Afrika en vergelykings kan getref word met statistieke van die afgelope twintig jaar. Dit blyk byvoorbeeld dat die kinderkoorbeweging in die omgewing van Kaapstad en Pretoria die sterkste is. Hierdie gevolgtrekking kan net bewys word, indien meer skole by die studie betrek word. Vir die doel van die studie wat oor repertoriumkeuse handel, is die aantal deelnemers egter voldoende.
    - Vergelykings kan getref word tussen die kinderkoorbeweging in Suid-Afrika en dié in ander wêrelddele byvoorbeeld Australië, Nieu Seeland, Oos-Europese, Wes-Europese of Skandinawiese lande, of in die Verenigde State van Amerika.
      - Die invloed van tegnologie en akoestiek op koorrepertorium.